

Sociale tegenstellingen

Wij hebben de Nederlanders nog te weinig in hun werk laten zien – en waarlijk, een werkzaam volk was het dat in 1940 in de macht van de vijand viel. In de bevolkingsregisters stonden per 31 december 1939, om precies te zijn, 8 833 977 personen ingeschreven¹; gemakshalve: bijna 9 miljoen, deel uitmakend van ruim 2 miljoen gezinnen. De bevolking was sinds 1920 met bijna 2 miljoen zielen toegenomen. Dat was in de eerste plaats gevolg van de uitnemende medische zorg. In de periode 1930-'40 bedroeg de gemiddelde levensduur van een levendgeboren Nederlander bijna 66 jaar; het was het hoogste cijfer ter wereld.²

Van de gehele bevolking waren in 1938 bijna 3½ miljoen mensen opgenomen in wat men de beroepsbevolking noemde. Van hen werkten, om ons tot de grote groepen te beperken, ca. 50 000 als losse werklieden, 55 000 in het krediet-, bank- en verzekeringswezen, ruim 90 000 bij het onderwijs, 200 000 in wat de statistiek als 'overige bedrijven, vrije beroepen' aanduidt, 265 000 in huishoudelijke dienst, 340 000 in het verkeerswezen, 465 000 in de handel en 675 000 in landbouw, tuinbouw en veeteelt;³ het aantal in de industrie werkzamen werd geschat op bijna 1,4 miljoen.⁴ De bouwbedrijven, de textielnijverheid met inbegrip van de kleding- en reinigingsindustrie, de metaalnijverheid en de voedings- en genotmiddelenindustrie kwamen daarbij elk boven de 200 000 arbeidskrachten.⁵ Nog in 1889 had, voor de werkgelegenheid, de industrie dezelfde betekenis gehad als de landbouw; in dat jaar had in elk van beide bijna een derde van de beroepsbevolking gewerkt. Die verhouding was evenwel ten gunste van de industrie verschoven, tot er, kort voor de tweede wereldoorlog, tweemaal meer Nederlanders hun brood in verdienden dan op het land. Binnen de industrie hadden zich procentueel merkwaardig weinig verschuivingen voorgedaan behoudens het naar voren komen van de metaalbedrijven. Vergelijkt men de cijfers van 1938 met die van 1899, dan blijkt dat, met uitzondering van de diamantindustrie, alle bedrijfsklassen min of meer gelijkelijk deel gehad hadden in de groei van de nijverheid.⁶

Het grootbedrijf was in de twintigste eeuw veel minder snel gegroeid dan de vroege socialisten op het voetspoor van Marx aangenomen hadden.

¹ CBS: *Jaarcijfers voor Nederland 1943-1946*, p. 5. ² G. D. Hemmes: 'Besmettelijke ziekten' in *Medische ervaringen in Nederland tijdens de bezetting 1940-1945*, (1947), p. 105. ³ Volgens de schattingen van A. de Graaff in *Ned. volksh.*, dl. VIII, p. 7. ⁴ A.v., p. 6. ⁵ A.v. ⁶ A.v., p. 4 en J. R. M. van den Brink: 'Het economische leven' in *Vijftig jaren*, p. 307.